

Włodzimierz Strzyżewski, Joanna Hauser, Bożena Rożek

PODSTAWOWE WYKŁADNIKI NEUROFIZJOLOGICZNE W ZALEŻNOŚCI OD STOPNIA NASILENIA UZALEŻNIENIA ALKOHOLEWEGO

WSTĘP

Ważną płaszczyzną oceny zaburzeń neuropsychologicznych obserwowanych w przebiegu choroby alkoholowej stanowią wykładniki neurofizjologiczne, a zwłaszcza reaktywności ośrodkowego układu nerwowego /1,2/.

Przeprowadzone przez nas w 1988 roku badania wykazały, że reaktywność złożona ośrodkowego układu nerwowego w okresie intoksykacji była znamienne mniejsza w porównaniu z okresem sześciomiesięcznej abstynencji. Gorsze rezultaty w okresie intoksykacji korelowały z wyższymi wykładnikami uzależnienia (według MAST), czego nie obserwowano w okresie abstynencji. Wyniki te interpretowaliśmy jako dowód, że „stopień uzależnienia” może być jednym z czynników decydujących o obrazie i nasileniu „defektu neurofizjologicznego” /7/. Stanowisko nasze było zgodne z sugestiami Tartera i Altermanna o współuczestnictwie różnych patogenicznych czynników w zaburzeniach neurofizjologicznych w przebiegu choroby alkoholowej /5/.

Obecnie przedstawione badania mają na celu dalszą weryfikację uzyskanych wyników i są próbą sprecyzowania własnych poglądów. W tym celu istotnie zwiększyliśmy liczebność badanej grupy oraz ilość badań przeprowadzanych u chorych w przebiegu intoksykacji i abstynencji.

MATERIAŁ I METODA

Podstawowy materiał stanowiła grupa 61 mężczyzn w wieku 24 - 53 (średnio 37,8) lat z objawami zespołu zależności od alkoholu (ZZA) i 17 - 54 (średnio 40,7) punktów według MAST leczonych z rozpoznaniem choroby alkoholowej w Klinice Psychiatrii AM w Poznaniu /3/.

Grupę tę podzielono w trakcie opracowania wyników w zależności od stopnia uzależnienia MAST na dwie podgrupy:

A (n= 33) z mniejszym uzależnieniem (17-44),

B (n= 28) z większym uzależnieniem (45-54).

Liczebność ocenianych grup w 12 i 18 miesiącu abstynencji była różna, w zależności od motywacji badanych utrzymania abstynencji.

Badania przeprowadzono w następujących okresach:

- I - intoksykacji alkoholowej - bezpośrednio po hospitalizacji,
- K - po detoksykacji, ustąpieniu wszelkich objawów somatycznych i psychicznych (średnio po 4-6 tygodniach),
- R₁ - po 6 miesiącach utrzymywania abstynencji,
- R₂ - po 12 miesiącach abstynencji oraz
- R₃ - po 18 miesiącach abstynencji.

Badani należeli do grupy alkoholików pozostających pod stałą opieką ambulatoryjną i obserwacyjną.

Badania neurofizjologiczne obejmowały:

1. Czas reakcji prostej na światło i dźwięk za pomocą elektronicznego aparatu pomysłu i produkcji mgr J. Drogowskiego (CR) /8/.

2. MR - ocenę czasu reakcji złożonej mierzonej miernikiem reakcji MRK-433 produkcji Śląskiego Ośrodka Techniki Medycznej w Zabrze. Badanie odbywa się poprzez pomiar ilości prawidłowo odebranych bodźców świetlnych i akustycznych. Stosuje się trzy programy badań: Program I - pacjent lewą ręką reaguje na dźwięk a prawą na światło czerwone, białe i zielone. Ilość bodźców - 10; Program II - pacjent lewą ręką reaguje na dźwięk, prawą na światło zielone, lewą nogą na światło białe, prawą nogą na czerwone. Ilość bodźców - 30; Program III - pacjent lewą ręką reaguje na dźwięk, prawą ręką na światło białe i zielone. Nie odpowiada na światło czerwone. Maksymalna ilość prawidłowych odpowiedzi - 14.

3. P - czas reakcji złożonej mierzonej miernikiem Piórkowskiego produkcji firmy Elektromet - Szczecin. Stosowano program eksponujący bodźce świetlne w ciągu 1 minuty, które badany musiał wyłączyć naciskając odpowiednie klawisze. Wynik badania stanowiła liczba prawidłowych reakcji. Maksymalna - 93.

4. TT - tempo spontaniczne (tapping test) - ilość uderzeń na przycisk elektronicznego aparatu mgr J. Drogowskiego w ciągu 15 sek. /8/.

5. Nasilenie lęku mierzone Kwestionariuszem Spielberga jako „stan” - x1 i jako „cecha” - x2 /6/.

Określono także wiek chorego w czasie intoksykacji alkoholowej oraz czas trwania choroby alkoholowej.

Znienności różnic na poziomie $p \leq 0,05$ oceniano odpowiednio za pomocą testu Manna-Whitney'a, testu Wilcoxa oraz Pearsona (korelację kwadratową).

WYNIKI BADAŃ

Zależność między badanymi wykładnikami neurofizjologicznymi a stopniem uzależnienia od alkoholu/lub czasem trwania choroby alkoholowej/lub wiekiem w okresie początku badań,

W okresie intoksykacji stwierdzono następujące istotne zależności między:

- stopniem uzależnienia MAST i reaktywnością złożoną MR (w zakresie trudnych programów II i III),
- wiekiem chorych a reaktywnością prostą i czasem trwania choroby alkoholowej,
- czasem trwania choroby alkoholowej i wiekiem badanych oraz nasileniem lęku (STAI -x2) jako cechy osobowości.

W okresie po detoksykacji stwierdziliśmy znamienne zależności między:

- stopniem uzależnienia od alkoholu (MAST) a reaktywnością złożoną (MR - III) i czasem trwania choroby alkoholowej,
- między wiekiem badanych a reaktywnością złożoną (MR - III) i czasem trwania choroby alkoholowej,
- między czasem trwania choroby alkoholowej a reaktywnością prostą (CR - dźwięk).

Ocena wykładników neurofizjologicznych w całej badanej grupie $n = 61$, MAST 17 - 54 w przebiegu choroby alkoholowej

Znamienne różnice między stanem intoksykacji (I) oraz okresem detoksykacji (K).

Znamienne wyższe (lepsze) wykładniki reaktywności złożonej (MR i P); prostej (CR - światło) oraz w zakresie tempa spontanicznego (TT) stwierdzono w badaniach wykonanych po detoksykacji (K) aniżeli w okresie intoksykacji (I).

MR

	I	II	III	P	CR-św.	TT
I	6,82	7,30	8,57	47,79	0,35	68,95
K	8,62x	12,51x	11,49x	72,13x	0,31x	76,56x

x - $p \leq 0,05$

Znamierności różnic między okresem detoksykacji (K) i po 6 miesiącach abstynencji (R_1) /n= 61/.

Jedynie w zakresie reaktywności złożonej (MR III) stwierdzono po 6-miesięcznej abstynencji gorszy rezultat niż po detoksykacji.

MR III

K	11,49x
R_1	10,91

$$x - p \leq 0,05$$

Ocena wykładników po detoksykacji (K) i po 12 miesiącach abstynencji (R_2) /n= 25/.

Znamiennie lepsze wyniki w zakresie reaktywności złożonej w programach MR I i II i w teście Piórkowskiego (P) oraz reaktywności prostej (CR - światło i dźwięk) i tempa spontanicznego (TT) obserwowaliśmy po 12 miesięcznej abstynencji w stosunku do rezultatów uzyskanych po detoksykacji.

MR

	I	II	P	CR-św.	CR-dźw.	TT
K	8,48	10,96	67,16	0,35	0,30	72,0
R_2	9,48x	15,36x	77,08x	0,25x	0,22x	84,7x

$$x - p \leq 0,05$$

Ocena parametrów neurofizjologicznych w okresie po detoksykacji i po 18-miesięcznej abstynencji (R_3) /n= 8/.

Z analizowanej grupy 61 osób z chorobą alkoholową jedynie 8 osób utrzymało abstynencję przez 18 miesięcy.

Wyniki uzyskane przez te osoby były znamiennie lepsze w zakresie reaktywności złożonej (MR III), testu Piórkowskiego (P) oraz tempa spontanicznego (TT) w stosunku do rezultatów uzyskanych po detoksykacji.

	MR-III	P	TT
K	12,13	63,88	68,25
R_3	13,50x	69,38x	86,38x

$$x - p \leq 0,05$$

Porównanie rezultatów analizowanych parametrów w dwóch podgrupach pacjentów w zależności od stopnia uzależnienia od alkoholu według MAST

Grupa A - 33 osoby (MAST: 17 - 44),

Grupa B - 28 osób (MAST: 45 - 54)

Na koniec zajęliśmy się problemami zależności wyników badań neurofizjologicznych od stopnia uzależnienia od alkoholu w dwóch podgrupach.

W okresie intoksykacji alkoholowej nie stwierdziliśmy żadnych istotnych różnic między badanymi wykładnikami w obu podgrupach A - „mniej” i B - „bardziej” uzależnionych.

W dalszych badaniach wykonanych po detoksykacji i abstinencji jedynym wynikiem różnicującym znamienne podgrupę A i B był „średnio” trudny program MR - III z normą 14.

Po detoksykacji (K) w grupie A wykazującej niższy stopień uzależnienia od alkoholu obserwowaliśmy wyższe (lepsze) wykładniki reaktywności złożonej (MR III) niż wśród chorych z większym stopniem uzależnienia.

	MR III
A (MAST: 17 - 44)	12,44x
B (MAST: 45 - 54)	10,50

$x - p \leq 0,05$

Podobnie po 6 (R_1) i 12 (R_2) miesiącach abstinencji w grupie mniej uzależnionych - A stwierdziliśmy „lepszą” (znamienne) reaktywność złożoną (MR III) aniżeli w grupie z wyższym wykładnikiem uzależnienia od alkoholu - B.

	MR III	
	R_1	R_2
A (MAST: 17 - 44)	11,71x	13,19x
B (MAST: 45 - 54)	10,00	10,33

$x - p \leq 0,05$

OMÓWIENIE WYNIKÓW I WNIOSKI

Celem badań była w znacznej części próba weryfikacji poprzednio uzyskanych przez nas wyników odnośnie przydatności wykładników neurofizjologicznych, zwłaszcza reaktywności złożonej ośrodkowego układu nerwowego jako wskaźnika zależnego od stopnia uzależnienia od alkoholu a także wskazującego na „defekt neurofizjologiczny” mogący w znacznym stopniu kształtować obraz choroby alkoholowej.

Chcieliśmy także prześledzić dynamikę powstawania owego „defektu neurofizjologicznego” a także ustępowania jego objawów wraz z utrzymywaniem przez pacjentów długotrwałej abstynencji.

Badania rozpoczęliśmy z grupą 61 mężczyzn uzależnionych od alkoholu, którzy zaakceptowali nasz plan prowadzenia obserwacji i badań przez okres 18-miesięcznej abstynencji.

Niestety, wszyscy abstynencję utrzymali jedynie przez 6 miesięcy. Po 12 miesiącach grupa zmalała do 25 osób, a po 18 miesiącach „umowę” o abstynencji dotrzymało tylko 8 osób.

Badania współczynnika korelacji r -Pearsona między stopniem uzależnienia od alkoholu (MAST) oraz wykładnikami neurofizjologicznymi, nasileniem lęku, wiekiem i czasem trwania choroby alkoholowej pozwoliły potwierdzić poprzednie nasze wyniki o znamiennej korelacji na poziomie $p \leq 0,05$:

- między stopniem uzależnienia od alkoholu (MAST) oraz wynikami reaktywności złożonej (MR - II i III) uzyskanymi zarówno w okresie intoksykacji i po detoksykacji oraz
- między wiekiem badanych i czasem trwania choroby alkoholowej.

Znamienności statystyczne ($p \leq 0,05$) tych wyników uzyskanych zarówno w badaniach w okresie intoksykacji jak również po detoksykacji pozwala na ich podanie. Przyjmujemy je jednak z pewną ostrożnością, gdyż w innych naszych pracach takiej zależności nie obserwowaliśmy.

Dalsze badania dotyczyły porównania wyników parametrów neurofizjologicznych w okresach: intoksykacji w stosunku do detoksykacji (tzn. ustąpieniu wszelkich objawów somatycznych i psychicznych, średnio po 4 - 6 tygodniach) oraz po detoksykacji w stosunku do badań po 6, 12 i 18 miesiącach abstynencji.

Po detoksykacji (K) chorzy uzyskiwali znamienne ($p \leq 0,05$) lepsze rezultaty w zakresie wszystkich badanych wykładników: reaktywności złożonej, reakcji prostej na światło i tempa spontanicznego - aniżeli w okresie intoksykacji.

Można więc stwierdzić, że już po 4 - 6 tygodniach, po detoksykacji nastąpiła istotnie znamienna poprawa analizowanych wykładników neurofizjologicznych.

Wyniki nasze w głównym założeniu wydają się być zgodne z badaniami Granta który jest zdania, że już po 1 miesiącu abstinencji obserwuje się objawy „podostrego zespołu psychoorganicznego”, które mogą ulec poprawie lub ustąpić wraz z długotrwałą abstynencją /4/.

Wpływ długotrwałej abstynencji na wykładniki neurofizjologiczne obrazują nasze dalsze wyniki.

Po 6-miesięcznej abstynencji (R_1) obserwowaliśmy pogorszenie reaktywności złożonej MR - III w stosunku do wyniku po detoksykacji (K).

Wyniki nasze zaprzeczają więc sugestiom Granta o stopniowej poprawie „podostrego zespołu psychoorganicznego” nawet już po 1 miesiącu abstinencji.

Dopiero w badaniach po 12 miesiącach (R_2) abstinencji (niestety w grupie już tylko 25 osób) obserwowaliśmy istotną poprawę w zakresie: reaktywności złożonej (MR I i II oraz testu Piórkowskiego), reaktywności prostej oraz tempa sportanicznego w stosunku do obrazu po detoksykacji (K).

Po 18 miesiącach (R_3) abstinencji u 8 badanych obserwowaliśmy istotnie lepsze ($p \leq 0,05$) od wyników po detoksykacji, wykładniki reaktywności złożonej w MR - III.

Można więc stwierdzić, że poprawa parametrów neurofizjologicznych (głównie w zakresie reaktywności złożonej) widoczna jest w czasie utrzymania przez chorych abstinencji.

Trzeba jednak zaznaczyć, że poprawa w zakresie reaktywności złożonej miernika reakcji widoczna była głównie w programie I i III.

Można więc stwierdzić, że mimo poprawy wyników w zakresie „łatwiejszych” testów chorzy nie osiągali w żadnej z prób wartości normy dla „trudnego” programu II, tj. 30 punktów. Wskazuje to na utrzymywanie się u badanych, nawet przy zachowaniu trzeźwości przez ponad 12 miesięcy, „defektu neurofizjologicznego” prawdopodobnie z powodu utrzymującego się u nich „zespołu psychoorganicznego”. Objawy tego zespołu uwidaczniają się u większości nadużywających alkohol dopiero w testach neurofizjologicznych o dużej skali trudności.

Badania nasze wykazały również, że głębokość „defektu neurofizjologicznego” jest w wymiernym stopniu zależna od stopnia uzależnienia od alkoholu. Zależności takiej nie obserwuje się w okresie intoksykacji alkoholowej, kiedy to praktycznie wszystkie wykładniki neurofizjologiczne wykazują bardzo niskie wartości.

Natomiast wyniki badań po przeprowadzonej detoksykacji oraz w czasie utrzymania długotrwałej abstinencji (w naszych badaniach co najmniej rocznej) wskazują na istotnie lepsze wykładniki reaktywności złożonej mierzone miernikiem reakcji w programie III, „średnio” trudnym.

Wyniki te w pełni potwierdzają wykazaną już wcześniej odwrotną korelację między stopniem uzależnienia od alkoholu i rezultatami reaktywności złożonej (MR - program II i III) u alkoholików nie tylko w okresie trzeźwości, ale także w stanie intoksykacji alkoholowej.

Badania potwierdzają także nasze stanowisko o współuczestnictwie różnych patogennych czynników w zaburzeniach neurofizjologicznych w przebiegu choroby alkoholowej /5/.

BASIC NEUROPHYSIOLOGICAL INDICES IN RELATION TO ALCOHOL DEPENDENCE SEVERITY

SUMMARY

At attempt was made in the study to verify neurophysiological indices, i.e. complex reactivity of the central nervous system corresponding to the degree of alcohol dependence and indicating a „neurophysiological defect” shaping the clinical pattern of alcoholism. A significant improvement in terms of neurophysiological indices was noted within 4 to 6 weeks following detoxication. After a 6 months' abstinence period complex reactivity of the CNS was impaired, while its further improvement was found at 12 and 18 months follow-up. However, the improvement was limited to some „easier” tests only. This may suggest a sustained „neurophysiological defect” due probably to the „psycho-organic syndrome” being one of pathogenic factors in alcoholism.

The findings corroborate the results of our earlier research, indicating a negative correlation between the alcohol dependence severity and the CNS reactivity assessed by means of tests of „considerable difficulty”.

tlumaczyła Barbara Mroziak

PIŚMIENNICTWO

1. Eckard M.J., Parker R.S., Noble B.P., et al Changes in neuropsychological performance during treatment for alcoholism. *Biol. Psychiat.*, 1979, 14/6, 943-953.
2. Eckard M., Parker R., Pauthler Ch., Noble L.: Neuropsychological consequences of posttreatment drinking behavior in male alcoholics. *Psychiat. Res.*, 1980, 2, 135-147.
3. Falicki Z., Karczewski J., Wandzel L., Chrzanowski W.: Przydatność Michigan Alcoholism Screening Test (MAST) w warunkach polskich. *Psychiatr. Pol.*, 1986, XX, 1, 38-42.
4. Grany I., Kenneth M., Adams Ph.D., Reed R., MS.: Aging, Abstinence, and Medical Risk Factors in the Prediction of Neuropsychologic Deficit Among Long-term Alcoholics. *Arch. Gen. Psychiat.*, 1984, 41, 710-718.
5. Ralph E., Tarter, Arthur I. Alterman: Neuropsychological deficits in alcoholics: Etiological considerations. *J. of Study on Alc.*, 1984, 40/1, 2-9.
6. Spielberger C. D.: Theory and reaseurch in anxiety. *Anxiety and behavior*, New York, 1968.
7. Strzyżewski W., Rachowski A., Nowakowska C., Szczepańska W., Twarowska-Hauser J.: Prediction of neuropsychologic deficit among alcoholics. WPA Regional Symposium „Alcoholism and Other Dependencies” - Abstract, Warszawa, 1987.
8. Strzyżewski W., Nowakowska C., Hauser J., Rożek B.: Reaktywność ośrodkowego układu nerwowego w przebiegu ZZA i w stanie intoksykacji alkoholowej. *Psychiatr. Pol.* (w druku).